

kom 1962. na prvih 17 mjesta po gledanosti bili su američki filmovi, po potrebi skraćivani i cenzurirani. Pojam jugoslavenstva koristio se, osim kao državni identitet, i kao integracijski čimbenik, kao prvobitno načelo, zajedničko svima, ali najviše u međunarodnim odnosima. Tito je htio promovirati jugoslavensku kulturu, ali tako da tradicionalne kulture prilagodi novoj, uz njihovo poštovanje. Kako se svijet smirivao i išao prema dogovorima i integracijama, Jugoslavija nije imala što unovčiti, pa bira kratkovidni promašeni eksperiment zvan Pokret nesvrstanih. On je Jugoslaviju vodio izvan njezina okruženja; jedna europska zemlja bira usporedbu s novoformiranim zemljama Azije i Afrike i mjesto njihova "tutora". Razlozi za taj skupi eksperiment bili su nepoželjnost i na Istoku i na Zapadu, nepoznavanje vođenja politike i Titova osobna taština.

Knjiga završava prilogom "Umjesto zaključka" (str. 315. – 330.). Ova vrijedna knjiga, koju svakako treba preporučiti široj znanstvenoj javnosti, obogaćena je "Bibliografijom" (str. 331. – 335.) i velikim brojem do sada nepoznatih fotografija. Nažalost, nedostaje joj kazalo osoba.

MARGARETA MATIJEVIĆ

Petar DRAGIŠIĆ, *Odnosi Jugoslavije i Austrije 1945–1955*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2013., 205 str.

U Beogradu je 2013. publicirana knjiga znanstvenoga suradnika Instituta za noviju istoriju Srbije Petra Dragišića *Odnosi Jugoslavije i Austrije 1945–1955*. Riječ je o prerađenoj doktorskoj disertaciji (naslov disertacije: *Österreichisch-jugoslawische Beziehungen 1945–1955*) koju je autor obranio 2008. na Sveučilištu u Beču. Osim jugoslavenskih bilateralnih odnosa s Austrijom, autor je istraživao i bilateralne odnose s Bugarskom, koje je prezentirao u monografiji *Jugoslovensko-bugarski odnosi 1944–1949* (Beograd, 2007.).

Predstavljena je knjiga jedna od rijetkih publikacija koje se bave problematikom odnosa Jugoslavije i Austrije; većina napisanog odnosi se na odnose Slovenije i Austrije, a u sklopu toga i na odnose Jugoslavije i Austrije od 1945. do 1991. godine. Tako je 1977. u Beogradu izišao zbornik radova *Problem manjina u jugoslovensko-austrijskim odnosima* (ur. Bogdan Osolnik), 1988. u Beču je objavljen zbornik *Österreich – Jugoslawien: Determinanten und Perspektiven ihrer Beziehungen* (ur. Otmar Höll), 1990. knjiga Wenera Weilgunija *Österreichisch-jugoslawische Kulturbeziehungen 1945–1989*, 1996. zbornik *Austria Slovenica. Die Kärntner Slowenen und die Nation Österreich* (ur. Andreas Moritsch), 2004. u Ljubljani je objavljen zbornik radova *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju* (ur. Dušan Nećak, Boris Jesih, Božo Repe, Ksenija Škrilec, Peter Vodopivec), a na hrvatskom jeziku ne postoji ni jedna publikacija. Knjige s hrvatskoga govornog područja uglavnom tematiziraju problematiku gradišćanskih Hrvata.

Knjiga je konceptualno podijeljena na dva dijela – "Rat posle rata: Jugoslavija i Austrija 1945–1949" i "Na putu ka dobrosusedskom odnosu", a sadrži još "Predgovor", "Uvod (Jugoslavija i Austrija između dva svetska rata)", zaključak, sažetak na njemačkom jeziku, popis izvora i literature te kazalo imena i pojmova. Uz to, publikacija je obogaćena sa 18 slika, dvije karikature, sedam tablica i osam grafikona.

U "Predgovoru" (str. 9. – 12.) autor daje kratak osvrt na odnos Austrije prema zemljama zapadnoga Balkana, odnosno zemljama nastalim nakon raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ističući zainteresiranost Austrije (i njezinih povijesnih prethodnika)

za te prostore. Autor donosi i pregled istraživanja jugoslavensko-austrijskih odnosa, gdje zaključuje da postoji mali broj radova, od kojih se većina odnosi na pitanje položaja manjina u pojedinoj državi i državne politike prema njima.

U uvodnom dijelu, "Jugoslavija i Austrija između dva svetska rata" (str. 13. – 24.), autor opisuje i objašnjava probleme dviju država nastale nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja zajedničke države Slovenaca, Hrvata i Srba. Austrija je u tom razdoblju bila suočena sa smanjenjem svojega teritorija i daljnjim aspiracijama prema njemu, a novonastala država Južnih Slavena bila je ona koja je imala potraživanja, što je dovelo do dvije neuspjele vojne intervencije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS) 1919. te 1921. nakon – za njih neuspjeloga – plebiscita. Sukob se nastavio na medijsko-propagandnom i diplomatskom polju, a na gospodarskom su planu dvije države dobro surađivale te je Austrija, uz Njemačku, Italiju i Čehoslovačku, bila najznačajniji trgovinski partner Kraljevine SHS (poslije Kraljevine Jugoslavije). Prije početka Drugoga svjetskog rata Kraljevina Jugoslavija surađivala je s Trećim Reichom te je u vezi s *Anschlussom* Austrije zauzela stav da je bolje grančiti "sa Trećim Reichom, nego sa nekom novom habsburškom državom" (str. 23.).

Prvi dio publikacije, "Rat posle rata: Jugoslavija i Austrija 1945–1949" (str. 25. – 102.), podijeljen je na tri podcjeline: "Rat u miru – prva faza jugoslavensko-austrijskih odnosa posle završetka Drugog svjetskog rata", "Jugoslavenski teritorijalni zahtevi prema Austriji i pregovori o austrijskom Državnom ugovoru" i "Politika i propaganda: jugoslavenski propagandni rat protiv Austrije 1945–1949". Prva podcjelina opisuje događanja vezana uz austrijsku pokrajinu Korušku, koju nove jugoslavenske vlasti smatraju dijelom Slovenije, odnosno nove Jugoslavije. U skladu s tim, jugoslavenska strana poduzima najprije vojne korake – u smislu da nakratko vojskom ulazi u Korušku, ali ubrzo je biva primorana napustiti. Nakon povlačenja iz Koruške Jugoslavija vodi diplomatski i medijsko-propagandni rat za pripajanje Koruške, no uzalud – na izborima u studenom 1945. stanovništvo Koruške daje potporu strankama koje se zalažu za cjelovitost Austrije. U drugoj podcjelini autor opisuje postupke i pritiske jugoslavenske diplomacije prema sudionicima pregovora o austrijskom Državnom ugovoru te medijsku kampanju koja se provodi diljem Jugoslavije, a sve radi uvjeravanja da Koruška pripada Jugoslaviji. Iznose se argumenti da se u Koruškoj sustavno smanjuje broj slovenskoga stanovništva, da se nad njim vrši teror, zastrašivanje i provodi germanizacija, da je Austrija u Drugom svjetskom ratu izvela agresiju na Jugoslaviju, a njezini časnici i vojnici počinili zločine, te da je Austrija odgovorna za ekonomsku eksploataciju jugoslavenskoga prostora tijekom okupacije. No, bez obzira na jugoslavenski angažman, zapadni Saveznici daju potporu cjelovitosti Austrije, a Sovjetski je Savez podupro Jugoslaviju. Potpora Sovjetskoga Saveza i agresivan stav Jugoslavije trajali su do izbijanja sukoba između te dvije države 1948., koji je rezultirao promjenom jugoslavenske vanjske politike i njezina vanjskopolitičkoga položaja. Jugoslavija je ublažila svoje stavove te je sada tražila samo manju izmjenu granice, autonomiju "Slovenske Koruške", demilitarizaciju pogranične zone i dr. (str. 68. – 69.). Sovjetski je Savez u prvoj fazi sukoba i dalje podržavao jugoslavenske zahtjeve, no u proljeće 1949. mijenja stav te smatra da su zahtjevi neopravdani, ali se zalaže za zaštitu slovenske i hrvatske manjine. Promjena sovjetskoga stava dovela je do tzv. pariškoga kompromisa, odnosno zapadne su se sile i Sovjetski Savez dogovorili da podrže Austriju. Posljednja podcjelina prvoga dijela opisuje sve pokušaje i metode jugoslavenskoga diskreditiranja Austrije, s posebnim naglaskom na njezinoj ulozi u Drugom svjetskom ratu. Jugoslavenska se strana koristila medijskim prostorom i međunarodnim konferencijama (Londonska i Moskovska konferencija 1947.) da bi prezentirala svoje stavove prema Austriji. Odgovornost Austrije naglašena je u memorandumu jugoslavenske vlade o reparacijskim zahtjevima prema Au-

striji te u izvještaju *Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača*. No, autor smatra da su vrhunac propagande bili sudski procesi protiv ratnih zločinaca organizirani 1947., gdje su mnogi optuženi bili austrijskoga podrijetla, a čiji je cilj bio oslabiti pregovaračke položaje Austrije u sporu o sudbini Koruške. Uz to, Jugoslavija se zanimala i za proces denacifikacije u Austriji, gdje je naglasak stavljala na utjecaj nekadašnjih nacista na politički život Austrije te pritisak koji vrše na slovensko stanovništvo Koruške.

Drugi dio monografije, "Na putu ka dobrosusedskom odnosu" (str. 103. – 181.), podijeljen je na četiri podcjeline: "Politički okvir normalizacije odnosa Jugoslavije i Austrije u prvoj polovini 50-ih godina", "Jačanje privrednih i kulturnih veza", "Jugoslavija i jugoslavenske manjine u Austriji u prvoj polovici 50-ih godina" i "Jugoslavija i zaključivanje austrijskog Državnog ugovora". U prvoj podcjelini autor opisuje tijek popuštanja napetosti između dviju zemalja te postupni razvoj konstruktivnih odnosa baziranih na gospodarskoj i kulturnoj suradnji. Kao glavni razlog jugoslavenskoga popuštanja Dragišić spominje sukob Sovjetskoga Saveza i Jugoslavije, gdje je Jugoslavija bila prisiljena promijeniti vanjsku politiku i poboljšati odnose sa zapadnim zemljama, a time i sa susjednom Austrijom. Autor detektira prve naznake promjene jugoslavenske politike, a vidi ih u izjavama jugoslavenskoga rukovodstva i dužnosnika (Josipa Broza Tita, Edvarda Kardelja, Lea Matesa). Početkom 1950-ih promjena odnosa dviju zemalja vidljiva je i u jugoslavenskim medijima, koji o Austriji i jugoslavensko-austrijskim odnosima počinju pisati neutralno ili čak pozitivno. Znatno je promijenjen način izvještavanja o političkim, gospodarskim i kulturnim događanjima u Austriji, a u odnosu Austrije i Sovjetskoga Saveza Jugoslavija staje na stranu Austrije te je prikazuje kao "žrtvu sovjetskog imperijalizma" (str. 116.). I austrijski je tisak promijenio retoriku, pa od početka 1950-ih objavljuje neutralne ili pozitivne vijesti o Jugoslaviji. Vrhunac jugoslavensko-austrijskoga zbližavanja posjet je austrijskoga ministra vanjskih poslova Karla Grubera Jugoslaviji 1952. godine. Riječ je o prvom posjetu jednoga zapadnog ministra vanjskih poslova Jugoslaviji. Iduće godine jugoslavenski ministar vanjskih poslova Koča Popović posjećuje Austriju, a tijekom njegova posjeta diplomatska predstavništva Austrije u Beogradu i Jugoslavije u Beču podignuta su na razinu veleposlanstava. U završnom razmatranju prve podcjeline autor opisuje odnose Komunističke partije Jugoslavije / Saveza komunista Jugoslavije i Socijalističke partije Austrije, gdje je jugoslavenska strana nastojala razviti prisnije odnose, a austrijska se držala rezervirano, što iz unutarnjopolitičkih (izbori) što iz vanjskopolitičkih razloga (odnosi s Komunističkom partijom Sovjetskoga Saveza). Druga podcjelina opisuje gospodarsku i kulturnu suradnju dviju država. Od 1950. do 1955. Austrija je, uz Saveznu Republiku Njemačku, Sjedinjene Američke Države, Italiju i Veliku Britaniju, bila jedan od ključnih gospodarskih partnera Jugoslavije. Jednako tako, austrijski su turisti činili značajan udio u sveukupnom broju turista, a nekih su godina bili i najzastupljeniji (str. 153. – 156.). Suradnja na kulturnom planu odvijala se uglavnom u glazbi, i to gostovanjima jugoslavenskih glazbenika u Austriji i austrijskih u Jugoslaviji. Iduća podcjelina zasebno razmatra slovensku manjinu u Koruškoj te hrvatsku manjinu u Burgenlandu (Gradišću), razlike u odnosu jugoslavenskih odnosno slovenskih i hrvatskih medija prema pitanju položaja njihove manjine u Austriji te načine na koje se manjinska problematika koristila u vanjskopolitičke svrhe. U posljednjoj podcjelini drugoga dijela opisan je pozitivan jugoslavenski stav prema austrijskom Državnom ugovoru te interesi jugoslavenske strane za potpisivanje ugovora i aktivnosti koje je poduzimala da bi se on potpisao u što kraćem roku. Jugoslavija je austrijski Državni ugovor ratificirala u studenom 1955., a već se nekoliko tjedana poslije založila za prijam Austrije u Ujedinjene narode.

Predstavljena publikacija rijetko je suvremeno istraživanje na temu međudržavnih odnosa Titove Jugoslavije i Austrije te upravo time daje vrijedan doprinos razumijevanju i odnosa dviju zemalja i cjelokupne poslijeratne jugoslavenske vanjske politike, jer su bilateralni odnosi prikazani kroz složenu prizmu hladnoga rata i međudržavnih i partijskih odnosa komunističkih zemalja. Jednako tako, respektabilan dio publikacije posvećen je rješavanju nacionalnoga pitanja Slovenaca i Hrvata u Austriji, budući da njihova problematika čini jednu od ključnih točaka spora dviju zemalja. Normalizacija odnosa do koje je došlo 1950-ih bila je temelj za razvoj odnosa sve do kraja postojanja Jugoslavije, ali i za odnose u postkomunističkom razdoblju. Naposljetku, knjigu valja preporučiti svima koji se zanimaju za bilateralne odnose Austrije i zemalja sljednica komunističke Jugoslavije te za vanjskopoliitička pitanja i problematiku međunarodnih odnosa.

LIDIJA BENCETIĆ

Danijel VOJAK, *U predvečerje rata: Romi u Hrvatskoj 1918. – 1941.*, Romsko nacionalno vijeće – Udruga za promicanje obrazovanja Roma u Republici Hrvatskoj “Kali Sara”, Zagreb, 2013., 229 str.

U izdanju Romskoga nacionalnog vijeća i Udruge za promicanje obrazovanja Roma u Republici Hrvatskoj “Kali Sara” 2013. objavljena je knjiga pod nazivom *U predvečerje rata: Romi u Hrvatskoj 1918. – 1941.* Autor je povjesničar Danijel Vojak, a recenzenti Božena Vranješ-Šoljan i Dragoljub Acković. Knjiga ima ukupno 229 stranica, 25 tablica i dva grafikona. Opremljena je fotografijama te novinskim člancima vezanim uz Rome u međuratnom razdoblju.

Knjiga je podijeljena na 12 poglavlja. U “Predgovoru” (str. 1. – 2.) autor objašnjava osobne razloge koji su ga potaknuli na bavljenje poviješću Roma u Hrvatskoj i zahvaljuje osobama koje su mu pomogle u istraživačkom radu. U drugom poglavlju (str. 3. – 7.) bavi se izvorima, literaturom i metodologijom rada. Osim klasičnog nabiranja arhivskih fondova i do sada objavljene literature, autor objašnjava različite pojmove kojima su se označivali Romi u prošlosti. Pritom naglašava da je naziv “Ciganin” za Rome pogrdan te ga romska zajednica nikada nije prihvatila. Treće poglavlje nosi naslov “Iz povijesti Roma u Europi i Hrvatskoj od njihova doseljavanja do 1918.” (str. 9. – 60.). Danijel Vojak poglavlje započinje s etnogenezom Roma dajući okvir njihova postojanja na azijskom kontinentu. Nastavlja s prikazom povijesti Roma u Europi od druge polovine XV. stoljeća do 1918., s posebnim naglaskom na uzroke njihova progona. Nakon toga pozornost usmjerava na Rome u Hrvatskoj u istom razdoblju u kojem je prikazana njihova povijest u ostalim europskim zemljama. Napominje da “Romi na područje hrvatskih zemalja dolaze u XIV. stoljeću kao dio vala naseljavanja s prostora jugoistočne Europe”. Vojak iznosi statističke podatke o brojčanom stanju Roma na području Hrvatske i Slavonije od 1851. do 1910. godine. Podatke temelji na popisima stanovništva, iz kojih se očitava povećanje romske populacije za čak 252% od 1880. do 1910. godine. Nadalje, autor objašnjava društveno-političke odnose u Europi između dva svjetska rata te daje osvrt na nepovoljan status Roma u Njemačkoj, ali i drugim europskim državama. Poglavlje zaključuje činjenicom da je status Roma neposredno pred izbijanje Drugoga svjetskog rata bio znatno nepovoljniji u Njemačkoj i zemljama koje je okupirala nego u zapadnoeuropskim i sjevernoeuropskim državama. “Povijest Roma na hrvatskim područjima 1918. – 1941.” (str. 61. – 123.) naslov je četvrtoga poglavlja. U njemu autor ulazi u srž tematike, naglašavajući nepovoljan status Roma, koji u prvoj Jugoslaviji nisu bili priznati